УДК 378.016:81'233

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-2(333)-2-62-71

Попова Оксана Володимирівна,

асистент кафедри мовної підготовки ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Покровськ, Україна.

oksana.popova@donntu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-9030-542X>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Зміни у політичному і соціально-економічному житті суспільства на сучасному етапі, глобалізаційні процеси і інтеграція України у світовий простір обумовили нові вимоги до якості, ролі і змісту професійної освіти. В умовах ринкової економіки та прискореного науково-технічного прогресу потрібні фахівці, які мають фундаментальну освіту та високу кваліфікацію у професійній діяльності. Модернізація освіти значною мірою вплинула на підготовку фахівців у сфері менеджменту. Сучасному менеджеру необхідно володіти високим рівнем фахових і лінгвокультурних знань, загальною і професійною культурою, навичками міжкультурної комунікації. Такий рівень забезпечується цілеспрямованим формуванням лінгвокультурної компетентності (ЛКК) – інтегрованою якістю майбутнього фахівця, що відображає готовність і здатність до взаєморозуміння і взаємодії з представниками іншого лінгвокультурного соціуму на основі оволодіння знаннями про іншу мову і культуру і комунікативним досвідом з метою їх реалізації в сфері професійної діяльності менеджера.

Вивчення сучасного стану даної проблеми дозволило зробити висновок про те, що ЛКК майбутніх менеджерів не утворюється самостійно і вимагає зусиль по її формуванню. Процес формування лінгвокультурної компетентності майбутніх менеджерів, на нашу думку, буде ефективним, якщо у навчально-виховному процесі ВНЗ буде реалізований комплекс наступних педагогічних умов: 1) формування мотивації і особистісної спрямованості майбутніх менеджерів на оволодіння лінгвокультурною компетентністю; 2) орієнтація змісту лінгвокультурної підготовки на формування позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності, оволодіння нормами професійної поведінки на засвоєння професійно важливих якостей і умінь; 3) створення лінгвокультурного середовища з використанням мультимедійних технологій як засобу формування ЛКК; 4) поглиблення міждисциплінарних зв'язків у лінгвокультурній підготовці майбутніх менеджерів. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування

ЛКК майбутніх менеджерів потребує практичного впровадження у освітній процес ВНЗ з комплексною діагностикою їх ефективності.

Комунікативні аспекти професійної підготовки майбутніх менеджерів досліджувалась українськими і зарубіжними науковцями доволі широко: міжкультурну комунікацію і компетенцію розглядали Т. Астафурова, М. Богатирьова, И. Галімзянова, Р. Гришкова, Н. Замкова, Г. Копил, І. Лейф, Н. Логутіна, З. Нікітенко, А. Петрова, О. Сніговська, Г. Чередніченко та ін.; культурно-мовний компонент фахової підготовки менеджерів досліджували Л. Барановська, Б. Беляєв, В. Бухбіндер, Л. Голованчук, Ю. Друзь, С. Ніколаєва, Є. Носонович, Г. Онкович, В. Черевко та ін. Проте лінгвокультурна компетентність як інтегративна якість менеджерів, умови її формування і їх практичне впровадження не розглядалась досі у якості результату ефективної професійної підготовки майбутніх менеджерів.

Метою статті є розгляд практичного впровадження педагогічних умов, що забезпечують ефективне формування лінгвокультурної компетентності майбутніх менеджерів у процесі фахової підготовки. Підґрунтям досліджуваної нами проблеми стали методи аналізу й синтезу, порівняння та узагальнення, теоретичні методи, пов'язані з вивченням наукової літератури, періодичних видань, довідкової педагогічної, психологічної літератури. Пошук здійснювався в електронних базах даних Google Scholar, Web of Science, українських і зарубіжних веб-сайтах, присвячених проблемі професійної освіти.

При описі реалізації розроблених нами педагогічних умов у практиці навчання будемо розглядати кожен з них у комплексі з іншими, детально аналізуючи особливості їхнього впровадження в процесі формування лінгвокультурної компетентності майбутніх менеджерів.

Упровадження першої педагогічної умови було пов'язано з формуванням показників ціннісно-мотиваційного компоненту, а саме: мотивації до формування ЛКК – прагнення володіти іноземною мовою і знаннями про культуру носіїв цієї мови; усвідомлення потреби в іншомовному спілкуванні; наявності системи ціннісних орієнтацій та соціальних установок менеджера на вдосконалення комунікативної компетенції, мотивів до професійної діяльності.

У теоретико-методологічній частині дослідження ми довели, що мотивація формується в процесі навчання і залежить від його організації, методів і прийомів, а також засобів і змісту навчального матеріалу. У процесі дослідження було виявлено, що найбільш ефективними формами організації освітнього процесу, які надають можливості для підготовки майбутніх менеджерів до професійної комунікації, є практичні заняття, аудиторна та позааудиторна робота студентів, лінгвокультурний тренінг, індивідуальні заняття та консультації (в тому числі через підтримку контакту завдяки сучасним засобам комунікації), участь у практиці, зустрічі з фахівцями різних сфер бізнесу, круглі столи, подорожі та ін.

Максимальна активізація пізнавальної діяльності студентів здійснювалась через посилення комунікативної складової навчального процесу шляхом створення ситуацій активного спілкування, коли студенти потрапляли в умови необхідності говорити іноземною мовою, використовуючи наявні знання, навички та вміння. В результаті такої діяльності не тільки задовольнялись комунікативні потреби студента, а й створювалась позитивна установка на розвиток іншомовної мовленнєвої діяльності.

На практичних заняттях із ділової іноземної мови комунікативна спрямованість навчання забезпечувалась використанням ігор (ігрові ситуації, рольові ігри, ділові навчальні ігри) і проектної роботи.

Як відомо, навчальні ігрові ситуації створюють умови для активізації інтелектуальної роботи студентів, інтенсифікують навчальний процес, сприяють кращому засвоєнню матеріалу (Очеретна, 2013). Навчальну гру можна вважати перехідним етапом між процесом навчання і реальним життям.

Так, власний досвід роботи засвідчив, що студенти активно долучаються до словарних ігор: «Wort erklären» (пояснити слово) на навчальному і середньому рівнях, коли обговорюються слова з загальної тематики. На просунутому рівні володіння мовою пояснюються терміни професійного вжитку (наприклад, Reklamation, Führungskraft, Niederlassung, Konkurrenz тощо).

Принципи інтенсивного навчання передбачають використання рольових і ділових ігор на всіх етапах навчання. На першому етапі необхідним є вивчення насамперед мови соціально-побутової та соціокультурної сфер спілкування, як передумови подальшого ефективного оволодіння мовою ділової комунікації. Вже на цьому етапі доцільно тренувати навички адекватної мовленнєвої поведінки в таких комунікативних ситуаціях: «Kauf/Verkauf», «Geldberechnungen», «Mieten», «Im Reisebüro», «Im Hotel», «Im Flughafen», «Am Zoll», «Telefongespräche» та ін. Хоча такі ситуації можна віднести до сфер непрофесійної комунікації, але вже тут вживається значна кількість економічно-маркованих мовних одиниць.

Коли студенти вивчають ділову іноземну мову і ділове спілкування, доцільно використовувати ділові ігри. Головна ознака ділової гри – обов'язкова наявність професійно-спрямованої проблеми, коли студенти для її вирішення повинні активно користуватися іноземною мовою. На цьому етапі розвиваються і закріплюються навички і уміння майбутнього фахівця, його здібність мислити творчо, використовувати свої знання і досвід, здобуті при вивченні інших дисциплін, самостійно приймати рішення.

Темами таких ділових ігор були «Besprechung», «Präsentation des Produktes», «Verhandlungen» тощо. Важливим етапом рольової гри є її аналіз, коли викладач разом із студентами проводять групове

обговорення правдоподібності, переконливості і доцільності поведінки та відповідно застосованих прийомів спілкування.

Ще одним методом, який активізує мотиви до професійного навчання є метод проектів, коли студенти самостійно планують, створюють, захищають свій проект, тобто активно долучаються до процесу комунікативної діяльності (Триндюк, 2017). У процесі роботи над проектом студенти самостійно (індивідуально або в невеликих групах) без допомоги викладача або при мінімальній його координації виділяють проблему, висувають різні гіпотези для її вирішення і пропонують шляхи її розв'язання.

Серед тем проектів, які пропонувались студентам – «Globale Kommunikationssprache», «Werbung ist Kunst», «Fair trade», «Unternehmenskultur in Deutschland und der Ukraine», «Anwendung der sozialen Netzwerken», «Fit für die Zukunft», «Managertypen».

Завдяки проектній методиці студенти демонстрували більш високий ступінь залученості в навчальний процес, вмотивованості і пізнавального інтересу, у них підвищувався рівень впевненості і самооцінки, а також ступінь довіри до викладача і одногрупників. Використанням проектної методики у формуванні ЛКК майбутніх менеджерів є цілком очевидною і виправданою інтеграцією ціннісно-мотиваційного, перцептивно-інтерактивного і комунікативно-поведінкового компонентів ЛКК майбутніх менеджерів.

Формування мотивації на володіння ЛКК стало можливим завдяки стимулюванню пошукової діяльності учнів в мовному матеріалі. Для цього був розроблений комплекс вправ з лінгвокультурного тренінгу, який включає різноманітні види завдань з загальнокультурної, лінгвістичної, лінгвопрофесійної тематики. Оригінальна система завдань орієнтована на засвоєння знань в області кроскультурної комунікації, розвитку умінь і навичок практичного оволодіння іншомовною комунікацією з метою міжкультурного ділового спілкування, формуванню спеціальних компетенцій майбутнього фахівця в сфері ділового спілкування.

Студентам пропонувалось широке коло завдань, коли вони повинні були розв'язувати і обговорювати питання лінгвістичного, культурного, або професійного характеру індивідуально, у парах або в малих групах, проводити інтерв'ю, презентувати результат групової роботи у пленумі, дискутувати тощо.

Розробка і проведення лінгвокультурного тренінгу сприяла також впровадженню другої педагогічної умови – орієнтації змісту лінгвокультурної підготовки на оволодіння нормами професійної поведінки, на засвоєння професійно важливих якостей і умінь – через стимулювання комунікативно-поведінкового компоненту, показниками якого є знання про лінгвістичні, паралінгвістичні та екстралінгвістичні засоби спілкування, комунікативні вміння, поведінкова гнучкість, вміння

застосовувати фахові знання в умовах професійної комунікації з представниками інших культур.

Серед засобів, які підвищують пізнавальний інтерес, дозволяють використовувати різні форми взаємодії, застосовувати знання на практиці, вчитись співпрацювати, виявляти взаємоповагу, толерантність, дослухатися до думки оточуючих – використання лінгвокультурно-орієнтованих завдань з урахуванням професійних типажів. При створенні таких завдань ми спиралися на методику використання професійних типажів А. Подгорбунських, яка визначає професійний типаж як персоніфікований образ самої професії, узагальнений образ типового професіонала, пов'язаний з престижністю професії, з уявленням про типові особистісні риси професіонала, емоційно-ціннісне ставлення до професії і професійної діяльності (Подгорбунских, 2012).

Для роботи з професійними типажми менеджера ми скористалися узагальненими типами менеджерів, розробленими американським психологом Д. Кирси (Luippold). Серед таких типів менеджерів: керівник – любить брати на себе керівництво, працювати відповідно до правил, очікує того ж від інших; суворий, невблаганний лідер, який наполягає на своїй думці; конферансьє – риторично дуже обдарований, розглядає компанію як сцену, має чудові розважальні якості, консультант – командний гравець, але розглядає проблеми з певною дистанцією (типове для консультантів), його не так легко залучити у спільну діяльність, та інші типи.

У якості лінгвокультурного пошуку студентам було запропоновано ознайомитися з типами менеджерів і їх характеристиками іноземною мовою й визначити основні риси, притаманні кожному типу менеджера, винайти схожі до кожного типу відомі персоналії з літератури, історії, світського життя, обговорити тип одягу, створити фото-, або відеорепортаж. Результат пошуку був представлений у вигляді презентації з обговоренням українською та іноземною мовами.

Третя педагогічна умова – створення лінгвокультурного середовища з використанням мультимедійних технологій як засобу формування ЛКК – впроваджувалась нами через стимулювання інформаційно-когнітивного і перцептивно-комунікативного компонентів ЛКК компетентності.

Лінгвокультурне середовище має свої особливості в кожному вузі і великий потенціал у комунікативному розвитку студентів. Засобами академічної лінгвокультури розвиваються і удосконалюються навички і вміння студентів у навчально-науковому, навчально-професійному, науково-професійному спілкуванні. Цей компонент також виконує функції інтеграції студентів у лінгвокультурне професійне співтовариство: в процесі спілкування з викладачами спеціальних дисциплін, з фахівцями під час проходження виробничої практики студенти засвоюють морально-етичні норми, правила професійно-комунікативної взаємодії і т. д.

На нашу думку, лінгвокультурне середовище вузу стає ефективною умовою формування лінгвокультурної компетентності майбутніх менеджерів, якщо воно створюється на основі електронних освітніх ресурсів, забезпечує синхронну і асинхронну комунікацію учасників навчального процесу, можливості тестування і адміністрування, забезпечено всіма сучасними засобами мультимедійних технологій і доступом в Інтернет (Рихерт, Харламова, 2009).

Завдяки функціонуванню інноваційних інформаційних технологій процес навчання стає більш технологічним і більш результативним. До таких новітніх технологій належить програмний комплекс «NIBELUNG», який поєднує можливості комп'ютерного класу і сучасного програмного забезпечення і створює інтерактивне мультимедійне середовище з розширеними можливостями лінгвафонної лабораторії. Завдяки такому програмному комплексу викладач може максимально ефективно розподіляти навчальний час і надавати нові імпульси процесу навчання; студенти ж отримують більше матеріалу для вивчення, в тому числі самостійно.

Четверта педагогічна умова – поглиблення міждисциплінарних зв'язків у лінгвокультурній підготовці майбутніх менеджерів – передбачала загалом практичне впровадження міждисциплінарного підходу до професійної підготовки майбутніх менеджерів. В основі реалізації цієї умови було стимулювання перцептивно-інтерактивного компоненту ЛКК майбутніх менеджерів, показниками якого є здатність використовувати засоби формування та формулювання власних думок безпосередньо через мову, а також у процесі сприйняття та передачі інформації; знання структури і особливостей ведення професійного діалогу; знання норм ділового спілкування; сформованість умінь відбирати з різних джерел інформацію, необхідну для розв'язання практичних задач.

Міждисциплінарні зв'язки базуються на синтезі цілей окремих навчальних дисциплін з єдиною інтеграційною метою – формування ЛКК майбутнього менеджера, і впроваджуються завдяки координації навчальних програм дисциплін, яка передбачає неперервність та наступність навчання.

У результаті співпраці з викладачами гуманітарних і фахових дисциплін, а саме «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культура мовлення та ділова українська мова», «Іноземна мова професійного вжитку», «Ділова іноземна мова», «Ділове спілкування іноземною мовою», «Менеджмент», «Міжнародний менеджмент», «Самоменеджмент», «Кроскультурний менеджмент», «Маркетинг», аналізу і співставленню робочих програм дисциплін на основі принципів модульного навчання автором був розроблений і впроваджений спецкурс «Кроскультурна комунікація», який охоплював три взаємопов'язані модулі.

Спецкурс спрямований на безпосередню підготовку майбутніх менеджерів до міжкультурного ділового спілкування, до взаємодії з

іноземними колегами, ознайомлення з особливостями комунікативної поведінки у мультикультурному середовищі і розширення знань про культурне різноманіття сучасного світу, формування якостей, умінь і навичок необхідних для міжкультурної комунікації, що під час виконання професійних обов'язків допоможе уникнути мовних і культурних бар'єрів, проявляти розуміння, емпатію, такт, толерантно сприймати культурні відмінності.

У процесі вивчення курсу студенти мали можливість опанувати такі теми: «Комунікація в контексті глобалізації культури», «Мова як засіб трансляції культури», «Механізми міжкультурної комунікації та її складові», «Комунікативні бар'єри і непорозуміння у міжкультурній комунікації», «Мова, культура і національна ментальність», «Корпоративна культура і міжкультурна комунікація». Програма спецкурсу розрахована на 32 години, з яких 16 годин відводилось на опанування лекційним матеріалом і 16 годин практичних занять у рамках дисципліни «Ділове спілкування іноземною мовою», яка входить до циклу вибіркових дисциплін професійного циклу.

Таким чином, дослідно-експериментальна робота була спрямована на цілеспрямоване формування лінгвокультурної компетентності майбутніх менеджерів і стала підґрунтям для комплексного практичного впровадження у навчально-виховний процес ВНЗ комплексу педагогічних умов на основі використання активних та інтерактивних форм й методів навчання та виховання. Подальші перспективи дослідження ми бачимо в експериментальній перевірці впровадженої методики із застосуванням інструментарію діагностики ефективності формування лінгвокультурної компетентності майбутніх менеджерів.

Список використаної літератури

- 1. Очеретна Н. Д.** Особливості застосування ділових ігор у процесі вивчення іноземної мови у вищих навчальних закладах. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 14. С. 206–210. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2013_14_41 (дата звернення: 29.03.2019).
- 2. Подгорбунских А. А.** Формирование лингвокультурной компетентности студентов педагогического вуза: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Шадринский гос. пед. ин-т. Шадринск, 2012. 211 с.
- 3. Рихерт А. В., Харламова Е. И.** Виртуальная лингвокультурная среда. URL: <http://nit.miem.edu.ru/sbornik/2009/sec4/036.html> (дата звернення 29.03.2020).
- 4. Триндюк В. А.** Формування готовності до академічної мобільності у студентів вищого технічного навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.00 / Східноєвропейський нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2017. 273 с.
- 5. Luippold H.-P.** Welche Managertypen gibt es? URL: <https://www.stellenmarkt.de/karrieremagazin/managertypen> (дата звернення; 10.10.2019).

References

- 1. Ocheretna, N. D.** (2013). Osoblyvosti zastosuvannya dilovykh ihor u protsesi vyvchennia inozemnoi movy u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Features of the use of business games in the process of learning a foreign language in higher education]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 14, 206-210. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2013_14_41 (date of appeal: 29/03/2020) [in Ukrainian].
- 2. Podhorbunskykh, A. A.** (2012). Formyrovanye lynchvokulturnoi kompetentnosti studentov pedahohicheskoho vuza [Formation of linguistic and cultural competence of students of a pedagogical university]. *Candidate's thesis*. Shadrynsk [in Russian].
- 3. Rykhert, A. V. & Kharlamova, E. Y.** Vyrtualnaia lynchvokulturnaia sreda [Virtual linguistic and cultural environment]. Retrieved from <http://nit.miem.edu.ru/sbornik/2009/sec4/036.html> (date of appeal: 29/03/2020) [in Russian].
- 4. Tryndiuk, V. A.** (2017). Formuvannia hotovnosti do akademichnoi mobilnosti u studentiv vyshchoho tekhnichnoho navchalnoho zakladu [Formation of readiness for academic mobility in students of higher technical educational institution]. *Candidate's thesis*. Luts'k [in Ukrainian].
- 5. Luippold, H.-P.** Welche Managertypen gibt es? Retrieved from <https://www.stellenmarkt.de/karrieremagazin/managertypen> (date of appeal: 10/10/2019).

Попова О. В. Реалізація педагогічних умов формування лінгвокультурної компетентності майбутніх менеджерів

Стаття присвячена практичному впровадженню педагогічних умов формування лінгвокультурної компетентності майбутніх менеджерів у процесі фахової підготовки, до яких належать: формування мотивації і особистісної спрямованості майбутніх менеджерів на оволодіння лінгвокультурною компетентністю; орієнтація змісту лінгвокультурної підготовки на формування позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності, оволодіння нормами професійної поведінки на засвоєння професійно важливих якостей і умінь; створення лінгвокультурного середовища з використанням мультимедійних технологій як засобу формування ЛКК; поглиблення міждисциплінарних зв'язків у лінгвокультурній підготовці майбутніх менеджерів. Теоретичне дослідження автора з формування лінгвокультурної компетентності майбутніх менеджерів стала підґрунтям для розробки методики лінгвокультурної підготовки з використанням активних та інтерактивних форм й методів навчання. До таких засобів автор відносить рольові і ділові ігри для активізації інтелектуальної діяльності студентів, інтенсифікації навчального процесу і кращому засвоєнню матеріалу; метод проектного навчання, який сприяє вмотивованості і пізнавальному інтересу, підвищенню рівня впевненості і самооцінки студентів; комплекс вправ з лінгвокультурного тренінгу для розвитку умінь і навичок практичного оволодіння іншомовною комунікацією, спецкурс з кроскультурної комунікації для ознайомлення з

особливостями комунікативної поведінки у мультикультурному середовищі; сучасне мультимедійне програмне забезпечення.

Ключові слова: лінгвокультурна компетентність, фахова підготовка, майбутні менеджери, педагогічні умови, практична реалізація.

Попова О. В. Реализация педагогических условий формирования лингвокультурной компетентности будущих менеджеров

Статья посвящена практической реализации педагогических условий формирования лингвокультурной компетентности будущих менеджеров в процессе профессиональной подготовки, к которым относятся: формирование мотивации и личностной направленности будущих менеджеров на овладение лингвокультурной компетентностью; ориентация содержания лингвокультурной подготовки на формирование положительного отношения к будущей профессиональной деятельности, овладение нормами профессионального поведения, на усвоение профессионально важных качеств и умений; создание лингвокультурной среды с использованием мультимедийных технологий как средства формирования лингвокультурной компетентности; углубление междисциплинарных связей в лингвокультурной подготовке будущих менеджеров. Теоретическое исследование автора по формированию лингвокультурной компетентности будущих менеджеров стала основой для разработки методики лингвокультурной подготовки с использованием активных и интерактивных форм и методов обучения. К таким средствам автор относит ролевые и деловые игры; метод проектного обучения; комплекс упражнений лингвокультурного тренинга, спецкурс по кросскультурной коммуникации, современное мультимедийное программное обеспечение.

Ключевые слова: лингвокультурная компетентность, профессиональная подготовка, будущие менеджеры, педагогические условия, практическая реализация.

Popova O. The Implementation of Pedagogical Conditions to Form Linguocultural Competence of Future Managers

The article focuses on the practical implementation of pedagogical conditions to form linguocultural competence of future managers in the process of their professional training. This includes motivating and encouraging future managers to master linguocultural competence, making the linguocultural training content oriented on developing a positive attitude to the future professional activity, mastering norms of professional behavior, and developing professionally important qualities and skills; creating a linguistic and cultural environment using multimedia technologies as a means of forming linguocultural competence; and deepening interdisciplinary links in linguocultural training of future managers. The author's theoretical research on the purposeful formation of linguocultural competence of future managers

became the basis for the development of practical linguocultural training methods using active and interactive forms and teaching methods. Such means include role-playing and business games to enhance students' intellectual activity, intensify the learning process, and better assimilate material; a project-based learning method that promotes motivation and cognitive interest and enhances students' confidence and self-esteem; a set of exercises on linguocultural training to develop skills of foreign language communication and to form special competencies of the future specialist in the field of business communication; a special course in cross-cultural communication to familiarize the students with the peculiarities of communicative behavior in the multicultural environment; state-of-the-art multimedia software that gives new impetus to the learning process.

Key words: linguocultural competence, professional training, future managers, pedagogical conditions, practical implementation.

Стаття надійшла до редакції 05.01.2020 р.

Прийнято до друку 01.03.2020 р.

Рецензент – д. п. н., доц. Кабанець М. М.